

Tea Grašić-Kvesić
Knjižnice grada Zagreba
tea.grasic.kvesic@kgz.hr

ISSN 1845-2434
[CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Adela Ćurlić
Knjižnice grada Zagreba
adela.curlic@kgz.hr

Umjesto zaključaka: 20. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama: Dva desetljeća Okruglih stolova o slobodnom pristupu informacijama (Zoom webinar, 10. prosinca 2020.)

Po uzoru na Odbor FAIFE (Freedom of Information and Freedom of Expression) Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova (IFLA), Hrvatsko knjižničarsko društvo (HKD) osnovalo je 1998. godine Komisiju za slobodan pristup informacijama i slobodu govora. Komisija je među svoje prve zadaće uvrstila organizaciju stručnoga skupa posvećenoga temi slobodnog pristupa informacijama, što je prvi puta realizirala 2001. godine. Svaki je skup – okrugli stol bio posvećen posebnoj temi vezanoj uz osiguranje slobodnog pristupa informacijama i slobodi izražavanja u knjižnicama s ciljem da se identificiraju prepreke slobodnom pristupu i ukaže na moguće načine njihova uklanjanja. Svako održavanje okruglog stola bilo je popraćeno izdavanjem Zbornika radova, koji je predstavljen bilo na sljedećem skupu ili odmah nakon aktualnog skupa. Mnoga druga stručna tijela HKD-a slijedila su taj primjer.

Okrugli stolovi Komisije bili su posvećeni različitim aktualnim temama: osiguranju pristupa informacijama iz kulture, službenim informacijama, informacijama za posebne skupine korisnika, informacijama za članove akademske zajednice i cjeloživotnom učenju, profesionalnoj etici knjižničara i društvenim normama, slobodnom pristupu informacijama i intelektualnom vlasništvu, mladima i osobnom razvoju te pitanjima vezanim uz knjižnicu kao javni prostor, knjižnice u društvu znanja, društvene mreže i knjižnice, nakladnici i knjižnice, pravo korisnika i slobodan pristup informacijama, knjižnice i održivi razvoj,

knjižnice i dostupnost informacija u obrazovnom procesu, inovativna knjižnica u službi lokalne zajednice, knjižnice i alternativna (druga) istina, neutralnost interneta, "zero-rating" i slobodan pristup informacijama.

Posebnoj temi bio je posvećen 10. okrugli stol pod nazivom *Utjecaj globalne ekonomske krize na knjižnice i slobodan pristup informacijama* s ciljem upozorenja kako smanjenje sredstava za programe knjižnica može dovesti u pitanje dostignute standarde u osiguravanju slobodnog pristupa informacijama.

Treba istaknuti predstavljanje rezultata dvaju bibliometrijskih istraživanja o obilježjima radova izloženih na okruglim stolovima o slobodnom pristupu informacijama pokrenutih s ciljem da se na Međunarodni dan ljudskih prava doprinese jačanju svijesti o ulozi knjižnica u osiguravanju prava na informacije. Prvo istraživanje provedeno je na temelju podataka iz zbornika okruglih stolova objavljenih u razdoblju od 2002. do 2011. godine, a na dvadesetu obljetnicu održavanja okruglih stolova ponovljeno je bibliometrijsko istraživanje za razdoblje od 2011. do 2020. godine. Rezultati su predstavljeni izlaganjem pod naslovom *Dva desetljeća Okruglog stola o slobodnom pristupu informacijama: analiza zbornika i programa*. Autorice ovih istraživanja bile su Ana Barbarić, Ivana Hebrang-Grgić, te Aleksandra Horvat, s Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Obaveza i praksa Komisije uvijek je bila predstaviti izabrane članove Programskog i organizacijskog odbora okruglog stola Stručnom i Glavnom odboru HKD-a, kao i prijedlog urednika Zbornika isključivo iz redova Programskog i organizacijskog odbora određenog okruglog stola Komisije. To je bio uobičajen postupak u radu. Međutim, valja spomenuti da su određeni okrugli stolovi organizirani i provedeni u suradnji s ostalim komisijama i radnim grupama HKD-a. Način izvođenja programa okruglih stolova bio je i samostalno, i u partnerstvu s nacionalnim i međunarodnim knjižničarskim organizacijama (primjerice IFLA-om, EBLIDA-om (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), ...)

Povodom dvadesetog jubilarnog okruglog stola željelo se najprije osvrnuti na dosad održane skupove, vidjeti i procijeniti u retrospekciji kolika je uspješnost zaživljenja koncepta Komisije za slobodan pristup informacijama u našoj knjižničarskoj zajednici, koje su prepreke njegovu ostvarenju uspješno istaknute, a možda i ublažene, jesu li i koliko pripremljeni knjižničari na promjene koje se svakodnevno događaju u digitalnoj sredini u kojoj živimo i u kojoj istodobno moramo održavati ravnotežu između slobodnog pristupa informacijama i čuvanja osobnog prava na privatnost pojedinaca. Željelo se, dakle, utvrditi promjene u pristupu samome konceptu koje potječu iz načina na koji se društvo razvijalo u proteklih dvadeset godina i pokušati naznačiti kako se knjižnice i knjižničari danas mogu i trebaju odnositi prema slobodnom pristupu informacijama kao njihovoj temeljnoj zadaći. Može se zaključiti da je Komisija svojom aktivnošću, kontinuiranim radom te sadržajnošću

svojih skupova postavila vizionarski temelje za daljnji razvoj knjižničarstva.

U svom radu Komisija nastoji primjenjivati osnovne principe IFLA-ine *Izjave o knjižnicama i razvitku* koja ukazuje na prirodnu ulogu knjižnica u pružanju slobodnog pristupa informacijama, na ulogu knjižnica kao ukazatelja na probleme koje bi donositelji odluka trebali rješavati i poticati jačanje i povećanje financijskih sredstava za nabavu i opremanje knjižnica te ulogu knjižnica koje bi prezentirale vještine svojih djelatnika – knjižničara i drugih informacijskih stručnjaka da se pomogne rješavanju problema razvoja na razini društvene zajednice. Bez ovih i ovakvih uvjeta koji su u središtu interesa Komisije i zbog kojih ova Komisija i postoji, nema razvojnog i suvremenoga knjižničarstva uopće.

Komisija od početaka promiče i zagovara neutralnost interneta, kao preduvjet slobodi pristupa informacijama u mrežnome okruženju, bitnu za funkcionalnost i djelatnost knjižnica. Važnu ulogu u informacijskome društvu imaju knjižničari u diseminaciji provjerenih i točnih informacija u odnosu na sve veću pojavnost lažnih vijesti (*fake news*). Knjižničari posjeduju ekspertno znanje koje im pomaže da za korisnike identificiraju potrebnu i točnu informaciju koju znaju i protumačiti. U tome smislu, u radu Komisije se daje cjelovitiji osvrt na takve teme o kojima se ujedno raspravljalo na okruglim stolovima.

Međunarodni istaknuti stručnjaci iz područja knjižničarstva, informacijskih znanosti i iz drugih područja znanosti koji su sudjelovali na okruglim stolovima Komisije za slobodan pristup informacijama i slobodu izražavanja su (abecednim redom):

1. Conny Abel (Njemačka)
2. Frode Bakken (Norveška)
3. David Bawden (Velika Britanija)
4. Srđan Blagovčanin (BiH)
5. Milena Bon (Slovenija)
6. Ingrid Bon (Nizozemska)
7. Ingrid Bussman (Njemačka)
8. Ivan Chew (Singapur)
9. Maria Cotera (Velika Britanija)
10. Vesna Crnogorac (Srbija)
11. Frank Kurt Cylke (SAD)
12. Vesna Čopič (Slovenija)
13. Lourense H. Das (Nizozemska)
14. Archie L. Dick (SAD)
15. Karmen Erjavec (Slovenija)
16. Nataša Glavnik (Slovenija)
17. Anne Goulding (Velika Britanija)
18. Lejla Hajdarpašić (BiH)

19. Mario Hibert (BiH)
20. Harald von Hielmcrone (Danska)
21. Marion Huckle (Velika Britanija)
22. Barbara Jones (SAD)
23. Barbara M. Jones (SAD)
24. Alenka Kavčič – Čolić (Slovenija)
25. Polonca Kavčič (Slovenija)
26. Aleš Klemen (Slovenija)
27. Marian Koren (Nizozemska)
28. Lenart J. Kučič (Slovenija)
29. Feđa Kulenović (BiH)
30. Gerald Leitner (Austrija)
31. Blaž Lesjak (Slovenija)
32. Srečko Maček (Slovenija)
33. Luana Malec (Slovenija)
34. Mirko Marković (Srbija)
35. Tanja Merčun (Slovenija)
36. Hellen Niegaard (Danska)
37. Silva Novljan (Slovenija)
38. Robert Ožura (Slovenija)
39. Andrew Paton (Luksemburg)
40. Andreja Pleničar (Slovenija)
41. Simona Resman (Slovenija)
42. Domen Savič (Slovenija)
43. Kludija Sedar (Slovenija)
44. Karin Servatzy (Slovenija)
45. Sinikka Sipila (Finska)
46. Paul Sturges (Velika Britanija)
47. Karmen Štular Sotošek (Slovenija)
48. Anna Maria Tammaro (Italija)
49. Anna Trofimenko (Rusija)
50. Irina Trushina ((Rusija)
51. Jože Urbanija (Slovenija)
52. Saša Vidmar (Slovenija)
53. Kristina Virtanen (Finska)
54. Martyn Wade (Velika Britanija)
55. Eliza Zmijewska (Nizozemska)

Komisija će kontinuirano nastaviti problematizirati sve sadržaje vezane uz svoje postojanje te poticati svojim radom i redovitim izdavanjem zbornika rad drugih stručnih tijela. Prema je tematski već rekla je mnogo, ima još tema kojima se treba baviti i problema koje treba pokušati riješiti (pogotovo u ovo zahtjevno vrijeme). Bez slobodnog pristupa informacijama nema suvremenog knjižničarstva.

Prilog : IFLA-ina Izjava o knjižnicama i razvitku

Pravo na pristup informacijama osnovno je ljudsko pravo čijim se ostvarivanjem može prekinuti krug siromaštva i poduprijeti održivi razvoj. U mnogim društvenim zajednicama knjižnica je jedino mjesto gdje ljudi mogu pristupiti informacijama koje će pomoći poboljšanju njihovog obrazovanja, naučiti nove vještine, pronaći posao, pokrenuti posao, dobiti informacije koje će im pomoći pri donošenju odluka primjerice o poljoprivredi ili zdravlju, ili informacije o zaštiti okoliša.

Jedinstvena uloga knjižnica čini ih važnim razvojnim partnerima, u pružanju pristupa informacijama u svim oblicima, te pružanju usluga i programa koji zadovoljavaju potrebe korisnika u društvu koje se ubrzano mijenja i postaje sve složenije.

Budući da Ujedinjeni narodi uskoro planiraju sastaviti smjernice za razvoj svijeta nakon 2015. godine, IFLA poziva sve ulagače da prepoznaju i priznaju knjižnice u svim dijelovima svijeta kao pouzdane mehanizme koji podupiru provedbu programa održivog razvoja. IFLA potvrđuje da:

Knjižnice pružaju priliku svima

Knjižnice se nalaze na svim lokacijama – i na selu i u gradu, na sveučilištima i na radnim mjestima. Knjižnice pružaju usluge svim ljudima, bez obzira na rasu, nacionalnu ili etničku pripadnost, rod ili spolnu orijentaciju, invalidnost, religiju, ekonomske prilike ili politička uvjerenja. Knjižnice podupiru ugrožene i marginalizirane društvene skupine, i pomažu da se nijednoj osobi ne uskrate osnovne ekonomske prilike i ljudska prava.

Knjižnice osnažuju ljude u njihovom osobnom razvoju

Knjižnice podupiru društvo u kojemu svaka osoba, bez obzira na to iz koje sredine potječe ima mogućnost učiti, biti kreativna i inovativna. Knjižnice podupiru kulturu pismenosti i njeguju kritičko mišljenje i istraživački duh.

Preko knjižnica ljudi mogu iskoristavati mogućnosti što ih pružaju nove tehnologije i internet za poboljšavanje svojih života i života svojih zajednica. Knjižnice štite prava korisnika da informacijama pristupaju u sigurnom okruženju.

Knjižnice uključuju u društvo i kulturu. One mogu pomoći ljudima u komunikaciji s javnim ustanovama od kojih trebaju usluge, a mogu biti i otvorena vrata prema građanskom

djelovanju i novim e-uslugama vlade.

Knjižnice pružaju pristup svjetskom znanju

Knjižnice su bitan dio kritičke infrastrukture koja podupire rast i razvoj obrazovanja, poslova i društvenih zajednica općenito. One nude prikladne uvjete za pristup informacijama u svim oblicima, od rukopisnih, tiskanih, audio-vizualnih do digitalnih. One mogu pružiti potporu formalnom, neformalnom, cjeloživotnom učenju, očuvanju narodnih običaja, tradicijskih i domorodačkih znanja, te nacionalne, kulturne i znanstvene baštine. Kad nacionalne informacijske politike planiraju poboljšanja telekomunikacija i uvođenje širokopojsnih veza za brzi pristup internetu, knjižnice su prirodni partneri za pružanje javnog pristupa informacijama i komunikacijskim tehnologijama (ICT) te mrežnim informacijskim izvorima.

Knjižničari pružaju stručnu pomoć i vodstvo

Knjižnično osoblje stručni su i pouzdani posrednici posvećeni vođenju ljudi do informacija koje traže. Knjižničari pružaju poduku i podršku za korištenje medijima i podučavaju informacijsku pismenost koja je potrebna za bolje razumijevanje i uključivanje u informacijsko društvo. Oni su i čuvari kulture koji se brinu za kulturnu baštinu, čine je dostupnom i tako pomažu razvitku identiteta.

Knjižnice sudjeluju u društvu s mnogim drugim sudionicima

Knjižnice rade djelotvorno s različitim skupinama sudionika u različitim situacijama. One provode programe i pružaju usluge zajedno s tijelima lokalne i državne uprave, skupinama u zajednici, zakladama, financijerima te privatnim i javnim tvrtkama. Knjižničari su dinamični akteri koji znaju raditi zajedno s drugima iz vlade, civilnoga društva, gospodarstva, akademske i tehničke zajednice na postizanju društvenih ciljeva.

Knjižnice moraju biti prepoznate u okvirima razvojnih planova

Budući da knjižnice imaju prirodnu ulogu pružanja pristupa informacijskim sadržajima i mrežnim uslugama koje podržavaju održivi razvoj, donositelji odluka trebaju poticati jačanje položaja knjižnica i povećavanje priljeva financijskih sredstava za nabavu i opremanje knjižnica, te iskoristiti vještine knjižničara i drugih informacijskih stručnjaka da se pomogne rješavanje problema razvoja na razini društvene zajednice.

IFLA stoga potiče donositelje odluka i osobe koje rade na razvitku da daju veću važnost ovim snažnim postojećim resursima i osiguraju uvjete da svaki razvojni plan nakon 2015. godine:

- Prepozna i prizna ulogu pristupa informacijama kao temeljni element koji podupire razvoj

- Prepozna i prizna ulogu knjižnica i knjižničara kao čimbenika razvoja
- Potakne države članice Ujedinjenih naroda da daju potporu informacijskim planovima koji podupiru razvoj izgradnjom mreža te osiguravanjem informacijskih i ljudskih resursa, kao što su knjižnice i druge ustanove od javnoga interesa.

Odobrio IFLA-in Upravni odbor u Singapuru, 16. kolovoz 2013.

Tekst je prevela Mila Maršić, a stručnu redakciju obavila je Aleksandra Horvat.

Izvornik (IFLA Statement on libraries and development) je dostupan na poveznici:

https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/alp/statement_on_libraries_and_development.pdf